

משפט ופסיכולוגיה למען חיים עם משמעות

עו"ד ברוך אברהמי

בסיס חוקי לזכותו של אדם לטיפול פסיכולוגי במימון המדינה ניתן למצוא בסעיף 22 א' לתוספת לחוק ביטוח בריאות ממלכתי. ניתן למצוא בו את חובתה של המדינה לתת טיפול וייעוץ פסיכולוגי הכוללים, כפי שנכתב בו: "שירותי אבחון, הערכה, ייעוץ וטיפול פסיכותרפויטי, התערבות במשברים, טיפול אישי, משפחתי, קבוצתי, מעקב תמיכה ואחזקה, וביקורי בית, טיפול יום במרפאה". נפש בריאה מסייעת לגוף בריא. הטיפול והייעוץ הפסיכולוגי שהמדינה חייבת לתתם ללא תשלום חייבים להינתן על בסיס של צדק, שוויון ועזרה הדדית כפי שקובע סעיף 1 לחוק.

יש זכות, לדעתי, לייעוץ וטיפול פסיכולוגי גם כדי להפיג בדידות, וכדי להתגבר על חרדות וקשיים. שילוב של פסיכולוגיה ומשפט מאפשרים לאדם למצוא את עצמו ולא לאבד אמונה בעצמו ובחברה.

משמעות הזכות לחינוך

פסיכולוגיה ומשפט נפגשים גם בתחום החינוך. הזכות לחינוך היא אחת מזכויות האדם גם בהתאם לאמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות משנת 1966. מטרתה של זכות זו - מתן גישה לחינוך לכל אדם.

זכות זו, כחלק ממימוש הזכויות¹ שלו הינה למעשה הבטחה של המדינה לדאוג לחינוכו של הפרט, והיא חיונית על מנת שיוכל לממש את יתר זכויותיו הבסיסיות. ולתת לחייו משמעות².

הזכות לחינוך מבחינת המשמעות שלה לקיומנו, היא בכך שהיא מסייעת לנו במימוש הצורך הנפשי בתרבות שהיא חלק מסימני ההיכר של אדם החי בחברה בעלת תרבות.

הזכות לחינוך אינה זכות מוחלטת והיא עשויה להתנגש עם זכויות אחרות. לאור זאת, ייתכן שהזכות לחינוך תוגבל במקרה הצורך בהתאם לפסקת ההגבלה המצויה בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

הזכות לחינוך שהתעצב במערב במאות השנים האחרונות הוא חינוך באמצעות מערכת מדינתית רשמית של בתי ספר. לגבי תרבויות רבות, חינוך "בהתאם לתרבות" משמעו חינוך במסגרת משפחתית או שבטית. המטרות של שני סוגי החינוך שונות לגמרי: בעוד שהחינוך הרשמי נועד לרכישת ידע אקדמי, נועד החינוך מהסוג השני בעיקר לרכישת מיומנויות חיים.

עולם המשפט מכיר בכך שהאדם מחפש ונותן משמעות לעניינים מגוונים בחייו ובמותו. החברה, דרך מערכות החוק והמשפט שלה, בוחרת להעניק הגנות לזכויות הנתפסות בעיניה כחשובות, וקובעת הגנות וגבולות משפטיים סביב נושאים אלו. בראייה שלי, האדם באשר הוא אדם עומד במרכז. זכויות האדם ראויות להגנה משפטית, כמו גם לתמיכה פסיכולוגית ולייעוץ של פסיכולוג כדי לממש אותן. הפסיכולוגיה והמשפט נפגשים כדי להעניק לאדם רוח וחיים בעלי ערך ומשמעות.

משמעות החיים עם כבוד

הפסיכולוגיה והמשפט יכולים לחבור כדי לאפשר לבני האדם להגשים את אותם העניינים הנתפסים בעיניהם כבעלי משמעות. לנפש האדם מגן בחוקי היסוד ובראשם חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. זכויות רבות כמו גם הגנות משפטיות רבות נובעות מהמטרה לתת מרחב מוגן בו כל אדם יכול לממש את שאיפותיו. כל אדם זכאי להגיע למה שנתפס בעיניו כמשמעותי, ללא פגיעה מצד המדינה ואחרים.

כבר בפתיחת חוק היסוד נכתב כי "זכויות היסוד של האדם בישראל מושגות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין".

נקבע כי מטרתו של החוק להגן על כבוד האדם וחירותו ועל כן אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם, אין פוגעים בקניינו, אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם. נקבעו בחוק גם עקרונות חיונים לצורך מימוש זכויות אלו של האדם לפיתוח וחירות: כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו, כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו.

משמעות חיים בריאים והטיפול הפסיכולוגי

חיים עם משמעות הם לדעתי חיים עם בריאות. למען ערך זה בין היתר נחקק חוק זכויות החולה, אך אין בו לדעתי מיצוי הנושא. גם לאדם בריא הזקוק לסייע של פסיכולוג ולא רק לחולה יש לדעתי זכות לבריאות. חובות המדינה בתחום הזכות לבריאות נקבעו בחוק ביטוח בריאות ממלכתי תשנ"ד-1994. נקבעו בו של זכויות שכל תושב זכאי לקבל, ובהן גם זכויות לטיפול פסיכולוגי שבאו לדעתי לממש זכותו של אדם לחיים שלמים כבריא בנפשו.

זכותו של האדם לשם טוב, והגנה מפני פגיעה בו. ואכן, לשון הרע והוצאת דיבה הם מעקרונות היסוד של המשפט. "לא יהיה אדם נתון... לפגיעה בכבודו או בשמו הטוב" נכלל כאחד מעקרונות היסוד בהכרזת האו"ם בדבר זכויות האדם. כאמור לעיל, גם בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו ישנה התייחסות לכך כי לכל אדם מגיע שיכבדו את כבודו שלו, ועל כן כל אדם זכאי להגנה על כבודו - זאת נוסף להגנות הקיימות לחייו, לגופו ולקניינו. חוק איסור לשון הרע קובע הגבלות ואיסורים להוציא שמו של אדם רע, כולל לאחר מותו. במקרה בו אדם מפרסם פרסום הפוגע בשמו הטוב של אדם אחר, ניתן לתבוע אותו להסיר את הפרסום, לפצות את הנפגע ואף לפתוח בקובלנה פלילית כנגד הפוגע. כך גם פגיעה בפרטיותו של אדם, עיקרון משפטי מוגן העומד בפני עצמו, כולל אף התייחסות כי פרטיות האדם מהווה חלק משמו הטוב ואין לפגוע בה ללא היתר.

משמעות צנעת הפרט בחייו של אדם ולאחר מותו

צנעת הפרט דרושה כדי להעניק לאדם משמעות לחייו. המשפט מכיר בזכותו של אדם לפרטיות ולמרחב אישי מוגן מפני פלישות של אנשים אחרים. מרחב אישי ופרטי מוגנים דרושים גם לטיפול פסיכולוגי נכון ומוצלח. אדם שאינו יכול לתת אמון בפסיכולוג ולהסיר מליבו חשש כי סודותיו האינטימיים יהיו גלויים לאחרים לא יכול לפתוח את סגור ליבו. חובת הפסיכולוג לסודיות ידועה. אך לא כולם יודעים כי זכותו של אדם לסודיות היא גם לאחר מותו. לדעתי גם יורשיו של אדם לפי חוק או לפי צוואה אינם זכאים תמיד לרשת אוטומטית את סודותיו הרגשיים והאינטימיים. הם זכאים לרשת את רכשו אך לא את סודותיו. לדעתי זה חריג לחוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופוסות הקובע כי אדם הוא בעל זכויות מלידתו ועד מותו. הזכות הזו נשארת לדעתי שלו גם לאחר לכתו לעולמו כדי לאפשר לו חיים עם משמעות וחופש בעולמו זה. זכויות המתים נועדו לחיים. לפסיכולוג חובות כלפי המטופל גם לאחר מותו. ראו, למשל, פרופ' מיכאל בירנהק, זכויות המתים וחופש החיים, עיוני משפט, לא (תשס"ח-תשס"ט), 90-91.

קדושת החיים ומשמעות האוטונומיה של האדם

משמעות החיים היא בקיום החיים עצמם. מדובר על קדושת עצם החיים כערך עליון. לדעתי ערך זה אינו מוחלט. מולו, ולעיתים לעומתו, עומדת זכות בעלת ערך ומשקל והיא זכות האדם לאוטונומיה. לדעתי אדם הוא אדון לגורלו. מכאן נגזרת חובתו של כל מטפל לקבל הסכמה מדעת של המטופל לטיפול.

הזכות לחינוך במשפט הישראלי היא אגד של זכויות: הזכות לקבל חינוך, הזכות להשפיע על תוכני החינוך והזכות לשוויון בחינוך. זכויות אלו ראשיתן בחוק, והן זכו לפירוש מצד בית המשפט העליון ומלומדים נוספים. הן באות לידי ביטוי באופן שונה במגזרים שונים בחברה הישראלית.

¹נעמה ישובי, הדו"ח "זכויות, לא טובות" על זכויות חברתיות בישראל.
²אהרון ברק, "כבוד האדם כזכות חוקתית", הפרקליט מא (ג), תשנ"ג-תשנ"ד, 271.

המשמעות לדעת מה הם שורשי ומי הם הוריו של האדם

פסיכולוגים פוגשים בעבודתם סוגיה משפטית נוספת לא פשוטה, שעניינה זכותו של אדם לדעת מניין בא מי הם הוריו. סוגיות אלו עולות פעמים רבות בשאלת פתיחת תיקי אימוץ ובבקשות לבצע בדיקות אבהות.

תפיסת היסוד שנקבעה בבית המשפט היא כי "כבודו של אדם משמיע מעצמו חופש רצון ובחירה. ואדם כי יבקש לדעת מי אביו, מי אימו, מניין בא - "מי אני", יזעק - כבודו יחייב אותנו, את כולנו, להושיט יד לעזרו. אכן, זכות יסוד כבוד האדם כוללת את "רצונו של הקטין כילוד אנוש לדעת מוצאו, כדי לשמור על זכויותיו הקנייניות, המשפחתיות והאנושיות" (הנשיא שמגר בע"א 5942/92 פלוני נ' אלמוני). מצווה הוא אדם שידע מניין בא - דע מאין באת - וציווי זה משמיע מעצמו זכותו של אדם: זכותו שידע מניין בא.

אכן, כבוד האדם באשר הוא - בליבתו - מזכה אדם בהליך המיועד לידעו מי הוא אביו מולידו. נזכור עוד את האמנה הבינלאומית משנת 1989 בדבר זכויות הילד, אמנה שישראל עשתה עצמה צד לה בשנת 1991. בהתאם לסעיף 7 לאמנה "(ו)תהיה לו [לילד] מלידתו הזכות להיקרא בשם, הזכות לקבל אזרחות, וככל האפשר הזכות להכיר את הוריו ולהיות מטופל על ידם...".

מקרים פרטניים המגיעים לחוות דעתו של פסיכולוג מצריכים הכרעות בדילמות, ובארגז הכלים של הפסיכולוג ישנם גם כלים משפטיים. במקרים רבים בית המשפט מצא כי שיקולים נוספים כמו טובת הילד, הזכויות לפרטיות, הרצון למנוע פגיעה חברתית (כמו שיקולי ממזרות) מגבילים ולעיתים אף מכריעים. פסיכולוג שנדרש לתת חוות דעתו צריך לתת משמעות גם לשיקולים אלה.

משמעות החיים עם שם טוב

פסיכולוגיה ומשפט חוברים יחד כדי לתת לאדם ערך ושם טוב בעיני עצמו ובעיני סביבתו. "טוב שם משמן טוב" כתב קהלת.

לו לסייע לאדם להתאבד או לתת ידו לכך, אך הוא לא רשאי גם לכפות על אדם לחיות אם אין זה רצונו.

משמעות והשתקפות

בגיליון זה של "פסיכואקטואליה" המוקדש למשמעות הבאנו מספר דוגמאות בהן נושקים פסיכולוגיה ומשפט וחברים כדי להעניק לאדם חיים עם משמעות. הבאנו מספר קווים המתארים השתקפות חיים עם משמעות בראי המשפט. על היבטים נוספים וזכויות נוספות לחיים בעלי ערך ומשמעות, ברשימה אחרת.

עקרונות אלה עלולים לבוא לידי התנגשות ברמה הפרקטית כאשר אדם מבקש למות ולהביא חייו לידי סיום. זו האוטונומיה שלו, זה כבודו, זה רצונו. איש לא רשאי ליטול ממנו את כבודו ורצונו. אלה הם חייו, והם שלו. אין מקום לפטרנליזם. ועדת האתיקה פועלת לפי חוק זכויות החולה והיא לבדה מוסמכת לכפות על אדם טיפול להצלת חייו וגם לא לגלות לו את הרשומה הרפואית והפסיכולוגית שלו. בידה לאזן בין עקרונות מתנגשים שלכל אחד מהם חשיבות ומשמעות עליונה. אולם לנגד עיני הפסיכולוג צריכה להיות קדושת החיים, לכן אל

ביטוח אחריות מקצועית

אֶכְבוֹד בְּרֵאשִׁית סֵקֶט

אנו שמחים להודיעכם כי תוכנית ביטוח אחריות מקצועית קבוצתית לשנת 2020 של הסתדרות הפסיכולוגים בישראל חודשה בחברת "מנורה מבטחים". הביטוח כולל שיפורים, הרחבות ותנאים ייחודיים, ומוצע במחיר מוזל לחברי הפ"י בלבד!

הצטרפותכם מאפשרת שימור יכולת התחרות ושיפור התנאים!!

ביטוח אחריות מקצועית לשנת 2020 - עיקרי התנאים:

כולל של 4 מיליון ₪. השתתפות עצמית למקרה תביעת צד ג' הינה בסך - 500 ₪ בלבד.

חדש! ביטוח סייבר! ללא תוספת תשלום! הגנה מפני תביעות ונזקים העלולים להתרחש עקב תקיפות סייבר. הביטוח הוא על תביעה מצד שלישי לנזק שנגרם למטופל עקב חדירה למערכות המחשוב של המטפל.

של משרד הבריאות ועדת המשמעת של משרד הבריאות. במקרים אלו תחול השתתפות עצמית של 500 ₪.

• **התייעצות משפטית:** ייעוץ משפטי ראשוני או ייצוג משפטי לתביעה.

• **חדש! ביטוח צד ג' בכל קליניקה:** (בבית או בקליניקה מחוץ לבית) בגבול אחריות של 1 מיליון ₪ - ללא תוספת מחיר! ניתן להגדיל את הכיסוי לצד ג' עד לסכום ביטוח

• **ביטוח בסיסי:** עלות ביטוח אחריות מקצועית בגבול אחריות של 4.5 מיליון ₪ - **455 ₪ לשנה!** ניתן להרחיב את גבולות האחריות בכפוף לתוספת תשלום.

• **הביטוח הינו על בסיס מועד הגשת התביעה וללא השתתפות עצמית!!** למעט תביעות הכרוכות בהליכים משמעתיים המתנהלים בפני ועדת האתיקה של הפ"י, ועדת התלונות

הערה: המידע הינו כללי בלבד. התנאים הקובעים הם אלה המופיעים בפוליסה.

תהליך הרשמה או חידוש ביטוח אחריות מקצועית לשנת 2020:

ניתן להצטרף באמצעות אתר ייעודי לחברי הפ"י. האתר מקוון ומאובטח ובאמצעותו ניתן לשלם ולקבל אישור קיום ביטוח באמצעות הדוא"ל. היכנסו עכשיו לאתר הסתדרות הפסיכולוגים והירשמו: www.psychology.org.il

תוכנית הביטוח מוצעת לחברי הפ"י באמצעות "טיב קפיטל סוכנות לביטוח בע"מ". תמיכה טלפונית במהלך שעות העבודה תינתן ע"י ברוריה ואביבה בטלפון: 03-9181000.